

*Л. Є. Кармишева,
головний спеціаліст інспекції з контролю за додержанням законодавства про
зайнятість населення, Харківський обласний центр зайнятості*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ЄДИНОГО ВНЕСКУ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

З'ясовано особливості адміністрування і контролю за повнотою та своєчасністю сплати єдиного соціального внеску, ведення Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні.

The features of administration and controlling for the completeness and timeliness of payment the only social contribution, transaction the State Register of compulsory social insurance are found in Ukraine.

*Ключові слова: державне обов'язкове страхування, правове регулювання, єдиний соціальний внесок.
Key words: compulsory state social insurance, legal regulation, the only social contribution.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Підвищення ефективності роботи фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюватиметься через запровадження в Україні єдиної системи збору страхових внесків, їх обліку та контролю за повнотою і своєчасністю сплати, а також єдиної інформаційної системи платників страхових внесків та застрахованих осіб

Метою дослідження є з'ясування особливостей адміністрування єдиного соціального внеску, ведення Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні, а також розгляд правових та організаційних засад щодо забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умов та порядку його нарахування і сплати та повноважень органу, що здійснює його збір та ведення обліку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАНЬ

Для реалізації вищезазначеної мети поставлено низку завдань, зокрема:

- проаналізувати діючу в Україні систему обов'язкового соціального страхування;
- з'ясувати, якою мірою чинна система обов'язкового соціального страхування відповідає вимогам сьогодення;
- визначити особливості збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

— розглянути повноваження органу, що здійснює збір та ведення обліку єдиного соціального внеску.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз досліджень і публікацій з цієї проблеми свідчить про те, що система обов'язкового соціального страхування в Україні є недосконалою та потребує невідкладних заходів щодо її реформування. Як зазначають вітчизняні вчені, ситуація щодо здійснення своїх функцій позабюджетними фондами ускладнюватиметься, породжуючи порочні кола, які неможливо розірвати. Окремим питанням вирішення відповідної проблеми присвячені, зокрема, роботи вітчизняних фахівців та учених: В. Міненка, Д. Кармишева, М. Папієва, Ю. Павленка, С. Приходько, В. Стретовича, Я. Сухого, О. Царьова, В. Щербіни та ін.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Реформування системи соціального страхування в Україні є перманентним процесом, який відбувається на протязі останніх років. Першим кроком у цьому напрямі було прийняття у 1998 році Закону України "Про обов'язкове державне соціальне страхування" [1].

У 2005 році було проголошено ініціативу Президента України щодо запровадження єдиного соціального податку на рівні 20 % від фонду оплати праці підприємства. Проте, за розрахунками фахівців, соціально-економічні умови в країні не дозволяли встановити ставку

єдиного соціального податку меншу — ніж 30—35 %, перш за все, у зв'язку з необхідністю у такому випадку здійснення дотацій для підтримки фондів соціального страхування, насамперед Пенсійного фонду України, в якому на той момент виник значний дефіцит, що становив близько 20 млрд грн.

У 2007 році Міністерством соціальної політики та праці разом із зацікавленими центральними органами виконавчої влади, фондами соціального страхування та соціальними партнерами розроблено проект Закону України "Про систему збору та обліку єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" (№ 0924 від 23.11.2007р.), яким передбачено:

- створення єдиної системи збору, обліку, контролю за повнотою і своєчасністю сплати єдиного соціального внеску, та ведення єдиної для усіх фондів інформаційної бази в одному органі — Пенсійному фонді України;

- запровадження єдиної бази для нарахування внесків, введення однакового звітного періоду, єдиної форми звітності;

- запровадження в Україні сплати єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, який сплачуватиметься одним платіжним дорученням.

Відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [1], Законів України з конкретних видів соціального страхування: "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" [2]; "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням" [3]; "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" [4], "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" [5] та про розміри внесків на ці види страхування, в даний час функціює збору, обліку, забезпечення звітності, здійсненню контролю за повнотою та своєчасністю справляння страхових внесків здійснюються окремо чотирма фондами: Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фондом соціального страхування від нещасних випадків, Пенсійним фондом.

У 2011 році Україна перейшла на систему єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (єдиний соціальний внесок). Відповідно до Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" від 08.07.2010 р. № 2464 — VI (далі — Закону) [6] визначено правові та організаційні засади щодо забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати та повноваження органу, що здійснює його збір та ведення обліку. Згідно з цим Законом з 1 січня 2011 року єдиний соціальний внесок замінив усі обов'язкові соціальні внески: на пенсійне страхування, на страхування від безробіття, на страхування тимчасової втрати працездатності і на страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

Впровадженням вищезазначеної системи викликає певні роз'яснення, оскільки це потребує узгодженостей

з окремими документами [7; 8; 9], які мають бути врегульовані у найближчий час шляхом прийняття низки підзаконних актів та роз'яснень стосовно процедури забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умов та порядку його нарахування і сплати та повноваження органу, що здійснює його збір та ведення обліку.

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування є консолідованим страховим внеском, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування у обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [6].

Податкове законодавство не регулюватиме порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного соціального внеску, оскільки він не входить до системи оподаткування (ч. 2 ст. 8 Закону). Основні правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку, умови і порядок нарахування та сплати єдиного соціального внеску і повноваження органу, який здійснює його збір та ведення обліку, визначено відповідним Законом [6].

Поряд із тим, що адміністрування єдиного соціального внеску (зокрема, забезпечення збору, ведення обліку надходжень від його сплати) передане Пенсійному фонду України (ч. 1 ст. 12 Закону), інші соціальні фонди не підлягають розформуванню. Вони займаються питаннями, пов'язаними з використанням коштів їх фондів та проведенням у зв'язку з цим перевірок страховальників.

Незважаючи на те, що передбачається одним внеском замінити наявні чотири, спростивши тим самим порядок нарахування та сплати, складання та подання звітності, а також адміністрування страхових внесків, з прийняттям відповідного Закону буде розширена нормативна база щодо роз'яснення порядку нарахування та сплати єдиного соціального внеску, подання відповідної звітності.

Перереєстрація платників страхових внесків та застрахованих осіб у зв'язку з набуттям чинності Закону не здійснюватиметься. Із дня набуття чинності відповідного Закону, платники страхових внесків вважаються платниками єдиного соціального внеску.

Платниками єдиного соціального внеску є страховальники (п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону) та застраховані особи (пп. 2 — 14 ч. 1 ст. 4 Закону).

База для нарахування та утримання єдиного соціального внеску зазначена в ч. 1 ст. 7 Закону. Так, єдиний соціальний внесок нараховується на:

- заробітну плату найманих працівників, яка включає основну, додаткову зарплату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються згідно із Законом про оплату праці;

- винагороду фізособі за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовим договором;

- оплату перших днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця;

- допомогу по тимчасовій непрацездатності;

- допомоги або компенсації згідно із законодавством;

- грошове забезпечення.

Єдиний соціальний внесок, як і раніше, необхідно буде обчислювати в межах максимальної величини бази,

яка дорівнює 15 прожитковим мінімумам для працездатних осіб (ч. 3 ст. 7 і п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону). При цьому для внеску передбачено і мінімальний розмір, обчислений, виходячи з мінімальної зарплати, що діє в місяці, за який нараховують зарплату, дохід (п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону).

Окремо встановлено нарахування єдиного соціального внеску для осіб, які (ч. 2 ст. 7 Закону): працюють у сільському господарстві; зайняті на сезонних роботах; виконують роботи (надають послуги) за цивільно-правовим договором. Так, у разі, коли строк виконання робіт (надання послуг) для зазначених осіб перевищує календарний місяць, єдиний соціальний внесок нараховується на суму, що визначається шляхом ділення зарплати (доходу), виплаченої за результатами роботи, на кількість місяців, за які вона нарахована. Такий підхід застосовується з метою розподілу доходу, з якого сплачуються внески, для застосування максимальної величини та включення відповідних місяців до стажу.

Розміри ставок єдиного соціального внеску стосовно бази за категоріями платників наведено у ст. 8 Закону. Так, згідно з абз. 3 п. 5 ст. 8 Закону про єдиний соціальний внесок для бюджетних установ єдиний внесок у частині нарахувань встановлюється в розмірі 36,3 %. Слід зазначити, що це сума внесків до Пенсійного фонду України — 33,2 %; до Фонду безробіття — 1,6 %, до Фонду страхування на випадок тимчасової втрати працездатності — 1,4 %, до Фонду нещасних випадків — 0,2 % з урахуванням зменшення на 0,1 процентний пункт.

Щодо внеску в частині утримань, то для звичайних працівників загальний розмір єдиного соціального внеску, який утримує роботодавець за рахунок нарахованого ним доходу, становить 3,6 % (фактично це сума внесків до: Пенсійного фонду України — 2 %; до Фонду безробіття — 0,6 % та до Фонду страхування на випадок тимчасової втрати працездатності — 1 %, що діють зараз). Для платників, які одержують грошове забезпечення, ставку внеску встановлено в розмірі 2,6 % грошового забезпечення (це сума внесків до Пенсійного фонду України — 2 %; до Фонду безробіття — 0,6 %, що діють зараз).

Крім того, для платників, які працюють на посадах, робота на яких зараховується до стажу, який дає право на отримання пенсії відповідно до законів України "Про державну службу" від 16.12.93 р. 3723-XII, "Про прокуратуру" від 05.11.91 р. № 1789-XII, "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" від 23.09.97 р. № 540/97-ВР, "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 13.12.91 р. № 1977-XII, "Про статус народного депутата України" від 17.11.92 р. № 2790-XII, "Про Національний банк України" від 20.05.99 р. № 679-XIV, "Про службу в органах місцевого самоврядування" від 07.06.2001 р. № 2493-III, Митного кодексу України від 11.07.2002 р. № 92-IV, Положення про помічника-консультанта народного депутата України, затвердженого постановою Верховної Ради України від 13.10.95р. № 379/95-ВР, ставка єдиного соціального внеску в частині утримань встановлюється в розмірі 6,1 % (п. 9 ч. 7 ст. 8 Закону). До прийняття Закону для таких працівників ставка в частині утримань до Пенсійного фонду України була встановлена згідно з абз. 1 п. 5 ст. 4 Закону № 400/97 у розмірі 1 — 5 %, а утримувався внесок диференційовано, залежно від суми заробітної плати (1 % від частини доходу, який не перевищує 150 грн.; 2 % від частини доходу в розмірі від 151 до 250 грн.; 3 % від частини доходу в розмірі від 251 до 350 грн.; 4 % від частини доходу в розмірі від 351 до 500 грн.; 5 % від частини доходу, що перевищує грн.

500). Із запровадженням єдиного соціального внеску необхідність у проведенні зазначених обчислень зникне, адже суму єдиного соціального внеску встановлено в абсолютному розмірі (6,1 %) [10].

Отже, для роботодавців ставки єдиного соціального внеску встановлюються відповідно до класів професійного ризику виробництва, до яких віднесено платників єдиного внеску, з урахуванням видів їх економічної діяльності (від 36,76% для першого класу до 49,7% для 67 класу професійного ризику виробництва). Для цивільно-правових договорів передбачена єдина ставка соціального внеску — 34,7%. Для працівників, які працюють на підприємствах, у фізичних осіб — підприємців або у фізичних осіб, що забезпечують себе роботою самостійно на умовах трудового договору, встановлюється ставка єдиного соціального внеску — 3,6%. Фізичні особи, що виконують роботи за цивільно-правовими договорами, сплачуватимуть єдиний соціальний внесок за ставкою 2,6%. Державні службовці сплачуватимуть внесок за ставкою 6,1%. Для підприємців на загальній системі оподаткування та спрощенців встановлена однакова ставка внеску, що становить 34,7% бази оподаткування. Для підприємців на загальній системі оподаткування базою оподаткування є сума доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб, та сума доходу, що розподіляється між членами сім'ї фізичних осіб — підприємців, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за кожну особу за місяць, у якому отримано прибуток. Для підприємців на спрощеній системі оподаткування базою оподаткування є сума, що визначається такими платниками самостійно для себе та членів сім'ї, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, але не більше максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, встановленої Законом. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за кожну особу. Максимальна величина бази нарахування єдиного внеску дорівнює п'ятнадцяти розмірам прожиткового мінімуму працездатних осіб. Мінімальний страховий внесок визначається за розрахунками як добуток мінімального розміру заробітної плати на розмір внеску, встановлений законом. Наприклад, якщо мінімальна заробітна плата становитиме 922 грн., то мінімальний розмір єдиного соціального внеску буде 319,93 грн. (922 x 34,7%).

До особливостей сплати єдиного соціального внеску згідно зі ст. 9 Закону слід віднести такі:

— внесок сплачується в безготівковій формі на рахунки, спеціально відкриті Пенсійним фондом України в органах Держказначейства;

— днем сплати є день, коли єдиний соціальний внесок списано з рахунку платника незалежно від строку зарахування коштів на рахунок Пенсійного фонду України (ч. 10 ст. 9 Закону);

— зобов'язання зі сплати єдиного соціального внеску повинні виконуватися, в першу чергу, крім зобов'язань із зарплати (доходу), у тому числі і перед зобов'язаннями зі сплати податків (ч. 12 ст. 9 Закону);

— платники єдиного соціального внеску зобов'язані сплачувати єдиний соціальний внесок не пізніше числа місяця, наступного за базовим звітним періодом. При цьому базовим періодом для єдиного соціального внеску є календарний місяць (ч. 8 ст. 9 Закону);

— роботодавці зобов'язані сплачувати єдиний соціальний внесок під час кожної виплати зарплати (дохо-

ду), на яку нараховано єдиний соціальний внесок (у тому числі на авансові платежі), одночасно з видачею таких сум (ч. 8 ст. 9 Закону).

За порушення законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також про правильність витрачання страхових коштів, отриманих від фондів соціального страхування, посадові особи організації — платників єдиного соціального внеску: притягуюватимуться до адміністративної відповідальності.

Таким чином, функції адміністрування і контролю, а саме: забезпечення збору та ведення обліку страхових коштів, контроль за повнотою та своєчасністю їх сплати, ведення Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, покладено на Пенсійний фонд України.

Єдиний соціальний внесок повинен бути сплачений відповідно до чинного законодавства не пізніше 20 числа місяця наступного за звітним. Роботодавці повинні сплачувати єдиний внесок під час кожної виплати заробітної плати. Сплата єдиного внеску відбувається шляхом перерахування коштів на відповідний банківський рахунок. Єдиний внесок сплачуватиметься за одним платіжним дорученням на рахунки Пенсійного фонду України, а Державне казначейство пропорційно розподілятиме отримані суми внесків між фондами державного соціального страхування.

Для єдиного соціального внеску передбачена обов'язкова і своєчасна його сплата. Сплачений єдиний соціальний внесок розподілятиметься за видами соціального страхування (до бюджету Пенсійного фонду України, Фонду нещасних випадків, Фонду страхування на випадок тимчасової втрати працездатності та Фонду безробіття) пропорційно сумах єдиного соціального внеску у відсотках.

Для бюджетних установ порядок розподілу визначено ч. 16 ст. 8 Закону "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування".

На думку фахівців [10; 11; 12], уведення в дію положень Закону України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" дозволить вирішити питання уніфікації процедур спрямування страхових внесків та введення єдиної форми звітності, що забезпечить прозорість системи обліку страхових внесків, підвищить ефективність контролю за їх сплатою, а також допоможе створити умови для уникнення дублювання страховими фондами функцій, пов'язаних із формуванням страхових коштів: скорочення обсягу роботи, пов'язаної з постановкою на облік платників страхових внесків, збором коштів, формуванням та веденням інформаційної системи відомостей про застрахованих осіб, забезпеченням звітності, здійсненням контролю за повнотою та своєчасністю справляння внесків, зменшення кількості перевірок щодо сплати внесків до цільових страхових фондів, скорочення адміністративних витрат фондів на виконання цих функцій, забезпечення більш широкого охоплення системою суб'єктів соціального страхування, зростання доходів страхових фондів та більш ефективного використання коштів соціального страхування.

Таким чином, прийняття Закону має наступні позитивні риси:

- більш раціональне використання коштів, що спрямовуються на утримання адміністративного апарату, відповідального за збір, облік та контроль за сплатою страхових внесків;

- забезпечення прозорості фінансових потоків для суб'єктів системи загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- надання можливості застрахованим особам в будь-який час отримувати інформацію про спрямування страхових внесків роботодавцем;

- забезпечення призначення всіх страхових виплат за даними персоніфікованого обліку;

- переорієнтація функції та структури фондів соціального страхування на роботу із застрахованими особами;

- зменшення розміру загальної ставки страхових внесків та виведення заробітної плати з тіньового сектору за рахунок покращення контролю за її нарахуванням.

Література:

1. Закон України "Про обов'язкове державне соціальне страхування" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=16%2F98-%E2%F0>

2. Закон № 1533 — Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" від 02.03.2000 р. № 1533-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1533-14>

3. Закон № 2240 — Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням" від 18.01.2001 р. № 2240-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2240-14>

4. "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності". Закон України від 23.09.99. // ОВУ. — 1999. — №42. — Ст. 2080.

5. Закон № 1058 — Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1058-15>

6. Закон України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" від 08.07.2010 р. № 2464-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2464-17>

7. Закон про оплату праці — Закон України "Про оплату праці" від 24.03.95 р. № 108/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=108%2F95-%E2%F0>

8. Закон № 755 — Закон України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців" від 15.05.2003 р. № 755-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=755-15>

9. Закон № 889 — Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб" від 22.05.2003 р. № 889-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=889-15>

10. Вітковська О. Готуймося сплачувати єдиний соціальний внесок // Бюджетная бухгалтерия. — 2010 — № 35. — С. 39—46.

11. Державна податкова адміністрація. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [<http://sta.gov.ua/control/uk/index>].

12. Карамішев Д. Єдиний соціальний податок: панацея чи профанація? // Віче (журнал Верховної Ради України). — 2006. — №12. — С.46—48.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2011 р.